

Uusi lauseopintutkimus

GÖRAN KARLSSON *Objektets kasus i nufinskt normalspråk i nekande eller därmed jämförbar sats*. Acta Academiae Aboensis. Humaniora XXIII: 3. Åbo 1957, 43 s.

Tohtori Karlsson, jonka väitöskirja »Suomen kielen *nukuksissa* ja *hereillä* -tyyppiset paikallissija-adverbit» ilmestyi viime vuonna, sai vielä ennen vuoden vaihdetta julkisuuteen uuden tutkimuksen. Kuten nimestäkin ilmenee, se on jokseenkin puhdasta synkronista deskriptiota, käsittelee nykyistä yleiskieltä ilman kielihistoriallista tai kielimaantieteellistä vertailuainesta. Tarkasteltavaksi on otettu yksi lohko objektinkäyttöä, kieltolauseen ja merkitykseltään vastaavan lauseen objekti, ja se osoittautuu varsin antoisaksi. Koulukielioppimme käyttävät tämän kohdan esittämiseen jonkun rivin, Penttilän laaja kielioppi pari sivua, ja muuten tätä kysymystä on käsitelty vain ohimennen. Kun on lukenut tri Karlssonin tutkielman, on valmis myöntämään hänen löytäneen paljon sellaista, mikä täydentää ja tarkentaa, paikoin korjaakin tähänastista kuvaa. Esim. viime aikoina Virittäjässä poh-

dinnan alaisena olleesta kysymyksestä, milloin verbi ja substantiivi muodostavat sellaisen läheisesti yhteen kuuluvan ryhmän, että infinitiivin objekti »kongruoi» (*Minulla ei ole aikomusta ostaa taloa — En luovu aikomuksestani ostaa talo*) tri Karlsson (s. 10) esittää ilmeisesti hyödyllisen lisähuomion: edellisessä tapauksessa predikaattiverbi usein on eksistentiaalinen. Tosin hän kohta osoittaa poikkeaviakin esimerkkejä (*sillä koskaan ennen ei — — ole ollut tällaista tilaisuutta muuttaa uudeksi kaikkien entin en* WALTARI), mutta niitä hän taas analysoi hyvin valaisevasti: objektin tarkoitus on ilmaista, että infinitiivin toiminta pitäisi tai helposti voitaisiin toteuttaa. Juuri näin epäilemättä on laita. Kuitenkin kirjoittaja joutuu toteamaan, että se seikka, toteutuuko objektia hallitsevan verbin toiminta vai ei, ei johdonmukaisesti määrää objektin sijaa: usein pelkkä

muoto ratkaisee. Esimerkiksi kaksoiskiellon yhteydessä akkusatiivia ei, hän s. 16 hiukan liian jyrkästi sanoo, esiinny, vaikka tekeminen toteutuu: *en voinut olla ostamatta kirjaa*. Toisissa tarkastelluissa tapauksissa siis näyttää objektin sijan määränneen lauseen muoto, toisissa merkitys, ja sitovia sääntöjä on yleensä mahdoton antaa. Huomautettakoon, että NORMAN DENISON tutkimuksessaan *The Partitive in Finnish* s. 138 osoittaa esimerkin akkusatiiviobjektista kaksoiskiellon yhteydessä: — — *en malta tässä yhteydessä olla toteamatta sen seikan, että* — — P. RAVILA. Kielenkäytön oikuluisuutta äsken puheena olleen attribuuttina olevan infinitiivin objektin kohdalla taas osoittaa kirjoittajan s. 10 esittämä Pekkasen-sitaatti — — *rohkeampi ei* — — *voinut pidättäytyä ilosta saada vaihtaa jonkin sanan ystävällisen ihmisen kanssa*, jossa vastoin OSMO IKOLAN viimeksi (Vir. 1957 s. 342—) esittämää hyvää ohjetta on kieltoauseessa genetiivien kaltainen objekti, ei nominatiivi- tai partitiiviobjekti.

Joitakin reunahuomautuksia. En voi käsittää sitaattia s. 16 *Arvostelemastani propagandan yksipuolisuudesta* — — *en malta* — — *mainita yhden tyypillisimmän* muuksi kuin mitään todistamattomaksi anakoluutiksi, kirjoittajan (tai latojan?) lipsahdukseksi, sillä eikö ole ollut tarkoitus sanoa: *en malta olla mainitsematta tai halua mainita?* Esimerkissä s. 27 *Mutta kauankos aikuinen mies kahta tupsupäistä petäjää karsi* partitiivi ei johdu kielteisyydestä, vaan siitä, että predikaattiin liittyy objektinsukuinen määräys *kauan*; myös selvästi myöntävässä lauseessa objekti olisi partiaalinen: *mies karsi kauan kahta tupsupäistä petäjää*. Kirjoittajan oma esimerkki *Ei tiedetty härkää jo tapetun* (s. 31) ei tunnu normaalisuomalaiselta (kielteinen härkää

ja myönteinen *jo rinnan*), samoin ei mielestäni, huolimatta niistä mielenkiintoisista akkusatiiviobjektillisista *tuskin*-lausesitaateista, jotka kirjoittaja esittää s. 23, ole paikallaan muodostaa niin poikkeuksellista esimerkkiä kuin *Tuskin hän vielä on kaatanut veden [pro (sitä) vettä] pataan.* (s. 38). — On aivan oikein nähdä superlatiivin jälkeisessä *mitä*-lauseessa (— — *teen Khatien maasta mahtavimman valtakunnan, mitä maailma milloinkaan on nähnyt* WALTARI) kielteistä merkitystä, joka vaikuttaa objektinsijaan; olisi voinut lisäksi huomauttaa, että samassa lauseessa oleva ilmaus *milloinkaan* sekin osoittaa lauseen kielteistä luonnetta. — Olisi ansainnut huomata, että kaikki ne tapaukset, joissa kirjoittaja s. 15 toteaa akkusatiiviobjektia muodoltaan kieltävässä lauseessa (esim. *En ole halukas jatkamaan työtäni, ellei minulle heti makseta ainakin puolet palkastani*) ovat konditionaalilauseita, jotka muutenkin ovat tässä suhteessa erikoisasemassa (ks. Vir. 1942 s. 289). — Vielä eräs täydentävä huomio. S. 12—13 käsitellään sellaisia tapauksia kuin *ei ollut helppoa lähettää poika pois*, joissa subjekti-infinitiivin objekti voi olla joko akkusatiivissa tai partitiivissa. Akkusatiivin esiintymisehtona tuntuu kuitenkin yleensä olevan predikaatiivin partiaalisuus; totaalisen predikaatiivin ohessa objekti on partitiivissa. Vrt. esim. Sillanpäältä poimimaani esimerkkiä: *Sen Juha käsitti hyvin, eikä hänen sen vuoksi ollut ollenkaan vaikeata jättää Riina* [mutta mielestäni: *vaikea jättää Riinaa*] *päiväkausiksi lasten hoiviin* (Hurskas kurjuus 1919 s. 182). Tämän käytännön mukaisia ovat kaikki tri Karlssonin eri yhteyksissä mainitsemat esimerkit, paitsi lausetta *Ei ole helppo olla kommunisti ja säilyttää lapsenuskonsa* (s. 10), jossa predikaatiivin ja objektin välillä

on toinen infinitiivirakenne. — Viimeinen luku (s. 35—) käsittelee akkusatiivin ja partitiivin käyttöä spesieksen ilmaisemiseen, ja kirjoittaja katsoo voivansa todeta, että jaollisuus-sanat esiintyvät kieltävissä ja vastaavissa lauseissa joskus poikkeuksellisesti akkusatiivissa, jotta määräinen spesies ilmenisi. Kuitenkin on sanottava, että esimerkkiaine ei vakuuta näin olevan. Jokainen sitaatti tai vapaa esimerkki, jossa esiintyy tällainen, akkusatiivissa oleva jaollisuussana, on nimittäin sellainen, että myös jaottomuussana voisi siinä yhtä hyvin olla akkusatiivissa. Esim.: *On sanottu, että ruska-aineesta laadittu mainosesitys ei ole hyvä, ellei se tuo katsojalle ja lukijalle v e d e n suuhun* A. PUUKARI. Vrt. s. 15 siteerattuja kielteisiä konditionaalilauseita, esim. *Ja tuskin meillä olisi tänäänkään vakauttamisohjelma käsiteltävänä, ellei maalaistiiton eduskunta-*

ryhmä olisi pari viikkoa sitten asettanut sen antamiselle t ä s m ä l l i s e n m ä ä r ä a j a n K. ESKOLA. Tietysti on oikein, kuten kirjoittaja sanoo s. 37, että akkusatiivi lauseessa *torikauppias yritti turhaan saada m a r j a t myydyksi* on tarkoituksenmukaisempi kuin partitiivi, koska se ilmaisee objektin tottaisuuden, mutta kun myös ilman vastaavaa tarvetta sanotaan, kuten kirjoittaja itse toteaa, *Erik yritti turhaan karkoittaa kuvan* (NUMMI), silloin ei ilman tilastollisia vertailuja ole syytä puhua jaollisuussanojen poikkeavasta käytöstä.

Tri Karlsson on kerännyt hyvin valaisevan materiaalin — niin monipuolisen, että sitä kuten näkyy joskus voi käyttää häntä itseäänkin vastaan — ja hän on myös käsitellyt sitä harmitsevasti ja terävästi. On syytä iloita hänen tutkielmastaan.

MATTI SADENIEMI